

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**Михайло Грушевський на шпальтах
часописів українців Росії
“Украинский Вестник”
та “Украинская Жизнь”
у першій чверті ХХ століття**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2020р.

**Друкується за рішенням Кафедри українознавства Інституту Східної Європи,
протокол № 1, від 3 січня 2020р.**

Рецензенти:

Ірша Р. - доктор історичних наук, професор Відділення “Словацько-української культури” Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Качкан В. - доктор філологічних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківського медичного університету.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Голова Вченої Ради Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач Відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Вчений секретар Інституту Східної Європи.

Пасічник Г. - кандидат філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, завідувач відділення “Прикладна лінгвістика” Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри Українознавства, завідувач Карпатського відділу української духовності Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо

I-29. Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” першій чверті ХХ століття. Наукове видання. – Івано-Франківськ “Сімик”, 2020р. - 24с.

ISBN 966-665-347-8

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Віктора Ідзя «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” першій чверті ХХ століття» приурочена 60-літтю з дня народження (1960-2020рр.) та 40-літтю науково-педагогічної діяльності автора. На глибоко-науковому фактичному матеріалі, які автор проаналізував з українських часописів в Росії, відтворюються мововідомі, а той призабуті сторінки діяльності історика-академіка Михайла Грушевського в Москві та Сekt-Петербурзі та його участь в організації українських друкованих органів “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь”. Окрім історичного, літературного та культурного аспектів проаналізованих російськомовних праць Михайла Грушевського в часописах “Украинский Вестник”, “Украинская Жизнь”, автор звертає увагу на те, що вони актуальні і в наш час. Особливу увагу автор звертає на недосліджені публіцистичні та наукові праці напрацьовані М. Грушевським в Москві та Санки-Петербурзі, російською мовою, які зробили великий вклад у розвиток української політичної, історичної та громадської думки.

Зібраний науковий і фактологічний матеріал, сконцентрований в наукових працях “Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” у першій чверті ХХ століття” є унікальною джерельною базою у вивченні політичної історії в науковій спадщині першого президента Української держави, історика-академіка Михайла Грушевського.

Наукова праця «Михайло Грушевський на шпальтах часописів українців Росії “Украинский Вестник” та “Украинская Жизнь” першій чверті ХХ століття» напрацьована з нагоди **60-ти ліття з Дня Народження (1960-2020рр.)** автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи -

www.easterneurope.nethouse.ua

Зміст

Михайло Грушевський - про українське питання в Росії в період I російської буржуазно-демократичної революції 1905-1906 на шпальтах журналу “Украинский Вестник”.....	4
Михайло Грушевський на шпальтах журналу “Украинский Вестник” (Санкт-Петербург, травень-вересень 1906).....	10
Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії “Украинская жизнь” (1912-1917рр.).....	14

Михайло Грушевський - про українське питання в Росії в період I російської буржуазно-демократичної революції 1905-1906 на шпальтах журналу "Украинский Вестник"

Революційна пора I російської буржуазної революції була часом найактивнішої політико-наукової діяльності М.С.Грушевського в Росії. В період 1906-1907 років він написав понад 25 праць, які безпосередньо стосувалися українського руху в Росії. У своїй першій праці "Украинство в России его запросы и нужды" М.С.Грушевський наголошує, що одна із головних завдань звільнюючоїся від рабства Росії, є з'ясування українського питання, наданням 30-ти мільйонному населенню Росії національно-культурної автономії. Пригнічення в Росії народів, та їх денаціоналізація, стає системою, їх політичної та громадської деморалізації. В числі лишених умов правильного розвитку і самооприділення, є і українці Росії. В нинішній тривожний час в Росії подавляються усілякі форми культурно-національного життя: українська вища освіта, школи, книги, журнали, газети. Уряд не має конкретної програми яка би урахувувала історичний розвиток українства в Росії. Оскільки не має української історичної концепції про становлення українства в Росії, то їх прохання не задовільняються та ігноруються. За таких обставин, російський уряд, який проводить щодо українців жорстоку політику асиміляції, не дає розвиватися українству. Таку жорстоку поведінку уряду, щодо українців в Росії, не можна ніде оскаржити. За таких умов, наголошував М.С.Грушевський, українці не мають в Росії перспективи національного розвитку. Український національний рух в Росії приречений на загибель. Сьогоднішнє звільнення Росії не може відбутися без з'ясування українського питання, яке повинно вирішуватися на найвищому державному рівні. Задоволення національно-культурних потреб українців в Росії це першорядне завдання російського уряду, передової російської інтелігенції[1,с.3-5].

Проблема яка сьогодні стоїть перед Росією, це покращення соціально-економічно та політичного ладу. Росія імперія народів - повинна перетворитися в багатокультурну країну, де українці зможуть в повній мірі, задовільняти свої національно-культурні потреби. Сама держава повинна давати можливості за своєю підтримкою оскаржувати становище українства в Росії. Однак ми бачимо, що сьогодні представники прогресивної Росії не далеко відійшли в поглядах щодо українського питання, від представників офіційної Росії. Українська інтелігенція в Росії не може самовиражатися в Державній Думі, широкому науковому середовищі, пресі. Російська державність не дає їм такої можливості. Отримавши певні демократичні свободи Росія, однак, не розвиває самобутність українців їх наукові, культурні, освітні організації, вона не бере на себе зобов'язання хоча би симпатією підтримувати прояви української національної свідомості. Нерозуміння українських національних запитів, зневага українства, веде до відновлення великодержавних, шовіністичних настроїв в російському суспільстві. На сьогоднішньому етапі, коли Росія демократизується це просто злочин. Якщо Росія прогресивна не підтримає українську інтелігенцію, не потягне за собою на буксирі, то самобутність українського мислення зникне в Росії, що може згубити саму Росія, адже українська культура в усі віки підтримувала російську культуру своє архаїчною слов'янською самобутністю. Росія створена, як велика держава енергією українського таланту, науки та культури. Повага росіян до усього українського відновить довіру українців до росіян[2,с.1-5].

Зауважимо, що до часу російської революції 1905 року, українці в Росії не мали права висловлювати свої думки по питаннях потреб українського народу і тільки перша Дума дала можливість українцям поставити перед російським урядом українське питання. Українська інтелігенція була однією з перших, що включилася в політичне визволення Росії. Українці своєю участю в російському революційному русі принесли російському суспільству велику користь натомість не отримали ніякої доброзичливості для задоволення своїх національно-культурних потреб. Український рух в силу вільнолюбивих традицій, опинився в тяжкому стані в Росії і сьогодні стає опозиційним до розгулу російської бюрократії. Основи старого режиму в Росії залишаються, вони запущені і гниють. Українство бачить неспроможність Росії вирішити українське питання. Вона повторює заборони і гоніння на українську думку, закликає консервативні кола до боротьби з ним, що не робить честі новій Росії, яка тягнеться до демократії[3, с.2-3].

Та нехтувати усім цим не можна. Серед народностей Росії, українці по чисельності після росіян, займають друге місце. Таким чином українці займають перше місце серед недержавних націй, а українському питанню належить перше місце серед усіх національностей Росії. Замість того, щоб з'ясувати його, російський уряд проводить асиміляцію українців. Діяльність українських організацій в Росії стає просто неможливою. Починається відновлення по забороні української мови, культури, друкованого слова. Жорстоке знищення українського національного життя в Росії доходить до того, що стародавня українська мова в Росії вважається "наречием" російської мови. Доля національного розвитку українців в Росії поставлена в ситуацію просто безвихідну. В результаті упадку української культури в Росії убогою стала сама Росія, вона лише себе права бути багатокультурною слов'янською

державою. В цей час Росія в усьому українському вбачає сепаратизм і тому за таких умов українська культура в Росії не має національно-культурних ознак[4,с.12-41].

Однак не дивлячись на такі заборони український національний рух в Росії існував. Особливо він почав проявлятися і консолідуватися в XIX столітті по забороні російською владою української мови та культури. В цей час в іншій формі він переміщується в столичні міста Росії: Петербург і Москву, де існує і групується навколо журналу Основа (1861-1862). Однак активний період функціонування українського національного руху в Росії продовжується недовго, після заборони української культури в 70-80 роках XIX століття українська національна справа в Росії була заборонена до 1905 року. У цей прошарок часу вона звучала в російському суспільстві, як “сепаратизм”, “українофільство”, “мазепинство” і звичайно не мало розвитку[5,с.2-3; с.42-54].

Збереження такої традиції нічого не давало Росії, однак вона вирішила залишатися і в демократичному порядку “душительницею” національних меншин і в першу чергу українців. При такій ситуації розвивати українське національне життя в Росії стало просто неможливим. Однак українська справа жевріла, а інколи яскраво проявлялася і тому створити шляхом репресій монолітну російську культуру, затискуючи українську, стало неможливо. Тому вищі кола суспільства обговорювали цю проблему. Більш демократично настроєні урядовці вважали, що шлях у Росії є один-широко розпочати впровадження національно-культурно-територіальної автономії із збереженням національних прав народностей на їх етнічних територіях і територіях компактного проживання[6,с.1-2; с.55-67].

Таким чином ідея національно-культурної автономії появилась в проектах з 1900-1905 років була легалізована з трибуни першого парламенту Росії. Національне питання стало з новою силою актуальним. Перша Дума вперше звернула увагу на необхідності розробки національної програми в Росії, тому нові закони, які бажала видати Дума, повинні були задовільняти національні території, яким Дума бажала надати ширші повноваження. За українським народом Дума теж намагалася закріпити статус культурно-національної автономії в якій можна було розвивати традиції української національної освіти, наукові та культурні традиції. Закон зобов'язувався не попірати національні права, мову, літературу, культуру, самобутність економічного розвитку. Однак закон, як і вимоги українців, залишились на папері[7,с.68-80; с.1-2].

Однак питання було підняте, хоча російський уряд не бажав брати його до уваги. За таких обставин навіть виник “Союз автономістів-федералістів”, який поставив за мету фактично надати рівні права всім національностям Росії. Союз автономістів-федералістів переконував суспільство, що реально здійснить і впровадить в життя закон про культурно-національну автономію, який урівняє права всіх народів, що проживають на широких просторах Росії[8,с.81-86;с.1-2].

В з'ясуванні національно-територіального питання прийняли участь і українці, які повважали, що у вирішенні українського питання в Росії слід наголошувати на історичному праві, яке вони мали до політичної унії з Росією. Українські вольності були знищені насильницьким шляхом і усі державні норми, які мала Україна за Богдана Хмельницького повинні Росією бути відновлені. На територіях самої ж Росії, де компактно проживають українці, слід створити культурно-національні автономії. У своїх вимогах до російського уряду українці настоювали на федеративному улаштуванні Росії. В першу чергу українцям в російських регіонах, де вони компактно проживають, необхідно дозволити навчання на національній мові, випускати на національній мові підручники, книги, журнали, газети[9,с.86-92,с.1-2].

Однак в цей же час, коли в російському суспільстві бродили прогресивні ідеї, які виголошувалися із законом обраної народами Думи, російський журнал “Сын Отчества” об'явив війну думкам українофілів. В передовій статті він наголошував, що дати українофілам вільно впроваджувати свої ідеї на українській мові на всій території Російської імперії, надання їм повноцінного отримання освіти в тому числі і вищої, задовільнити їх культурні потреби, означало б, організувати український сепаратизм в Росії за російські гроші. А якщо врахувати, що українофілам будуть помагати “польсько-австрійські інтриганти”, то від великої слов'янської ідеї, як і держави Росії, не залишається нічого[10,с.2-3].

М.Грушевський зауважуючи, звернув увагу, що редакція часопису наголосила:” українофілам, якщо навіть дати культурно-національну автономію навіть в далекій російській губернії, вони і там організують сепаратизм. Бажано, щоб українофіли в Росії завжди жевріли і ніколи не просочувалися в широкі народні маси, особливо в столичні центри[11,с.93-100].

Однак ці прогнівші постулати, які були проголошені найреакційнішими колами російського суспільства не змогли поступово змінювати саме суспільство в революційній порі. В Литві і Польщі в школах почали вводити свої національні мови. В цей же час українці Росії висунули до уряду вимогу відмінити заборону на функціонування української мови[12,с.12-13].

В Росії наукові кола розуміли, що в Україні є потреба не тільки впровадження української мови в школах, але й в широких колах українського суспільства. У записці “Нужды украинской школы”, яка була прийнята на честь вшанування Т.Г.Шевченка в Києві університетом було направлено звернення до міністрів відносно правильності рішення про зняття заборони по відношенню до української мови. Харківський університет відповідаючи на запитання комітету міністрів, звернув увагу на необхідності введення навчання, українського читання і письма в початкових школах українських губерній в зв’язку нерозумінням українських дітей російської мови. Цілком зрозуміло, що викладання української мови в школах вищих типів, являється логічним розвитком цієї необхідності[13,с.101-103].

Таким чином дискусія по українському питанню в Росії розпочалась. В цей же час, якщо вірити свідченням прогресивної верстви російського суспільства, пройшло пом’яшення умов функціонування українців в Росії. Однак реакціонери повважали, що українці, які отримали право на функціонування української мови повинні ще доказати свою життєздатність до свідомого культурно-національного життя[14,с.104-106].

При усіх перепетіях комітет міністрів, як бачимо з доповідної міністра народної освіти, приступив до обговорення способів виконання “ Указу від 12 грудня 1905 року Про відміну постанови про переслідування української мови, українських друкованих органів, які були введені в 1876 і в 1881 роках, згідно яких заборонялось друкування і видання творів українською мовою”. Ці ранішні заборони, на думку комітету міністрів, були прийняті внаслідок розвитку українофільства, яке як політичний рух, так і в літературному вигляді ставило завдання політичного відокремлення України від Росії. Комітет, однак, прийшов до висновку, що українофільський рух, як і інші українофільські установи, які раніше лякали російський уряд, не уособлює собою ніякої небезпеки для Росії. Разом з тим, заборона української мови, культури серед українського населення, утруднює поширення серед українського населення корисних повідомлень шляхом не видань книжок українською мовою, що не дає швидкого росту культурного рівня українського населення. Можна надіятися, що комітет міністрів, не бачачи ніякої безпеки від українського слова, розуміючи скоїне зло, яке зробила російська влада внаслідок заборони української мови, вирішив відмінити постанови про заборону української мови. Однак комітет міністрів не впевнився у достовірності свого рішення і тому вирішив попередньо до остаточного рішення зібрати інформацію по цьому питанню. На цей раз комітет міністрів звернувся за інформацією не від фахівців таких як Котков, Юзефович, та інші, які ініціювали заборону української мови в 1863-1881 роках, а до науковців з Російської імператорської академії наук. Дослідження академії наук в обширному звіті показали: ”що існуюча російська літературна мова є виключно мова великоруська. В цей же час українці мають свою літературну мову, яка задовільняє національні потреби української народності”. Особливу увагу комітет міністрів звернув на той факт, що заборона української мови і літератури повністю розірвали стосунки українців з росіянами і з російською літературною мовою зокрема, оскільки українці побачили в російській мові, літературі та культурі гнобительку української культури, мови та літератури. Вся важкість заборони української культури привело до того, що інтелектуальна діяльність українського народу була перенесена за кордон в Австрійську імперію в Відень і її складову частину, Галичину, де український рух зайняв проти Росії, російської культури ворожу позицію.

Вчені Харківського університету, які були задіяні в “мовному проекті” комітету міністрів, вказали на необхідність відмінити заборону української мови. Отже усі рекомендації були переконливими і українці думали, що вже 31 травня 1905 року комітет міністрів об’явить про відміну постанов про заборону української мови. Однак комітет міністрів не зробив цього і через три місяці. Міністерство тільки заявило, що питання про відміну на заборону української мови та культури відкладено до кращих часів...Таким чином російська влада залишилась глухою до широких багатомільйонних мас українського суспільства та її інтелігенції[15,с.107-111].

Отже після обговорення питання “про відміну заборони на українську мову”, комітет міністрів, не наважився відмінити постанову введenu міністром Валуєвим в 1863 році і закон 1876 році “про заборону української мови”. Таким чином в 1905 році Росія, навіть внаслідок революційного піднесення і певної демократизації, ще не була готовою признати право українського народу на задоволення його мовних та культурних потреб, що заставило українців включитися в боротьбу за свої права і за умови неможливості розвивати в Росії свої наукові, культурні, освітні та політичні інститути перенести своє національне життя в Галичину. Дикість офіційної Росії по відношенню до української культури, наголошує М.Грушевський, зворушує українців, заставляє їх вишукувати методи в боротьбі за свої права проти російського самодержавства. Домагання українців повернути їм свою мову, культуру закінчилось тим, що новий російський уряд відніс українців до “іногородців”, а українську мову до “іногородних мов”[16,с.112-114;с.1-2].

Така ситуація в Росії застала український народ енергію національного, культурного та політичного життя перенести за межі Росії в український Львів, який в 1900-1905 роках стає українським П'ємонт. Уже після заборони української літератури в Росії в 1863 році багато українських письменників входять в тісні стосунки з представниками українського відродження в Галичині, приймаючи участь в галицькому культурному, літературному та науковому житті. Така значна інтеграція українських письменників Росії у галицько-українське культурне життя після 1876 року, може говорити про те, що Галичина стала для них єдиним осередком задоволення національних та культурних потреб. Без сумніву, Австрійська імперія, була набагато прогресивнішою Центрально-Європейською монархією, ніж тюрма народів - Російська імперія. За таких умов українські видання Галичини, в яких друкувала свої твори українська еліта Росії, були "надзвичайним указом заборонені в Росії". Все, що носило на обкладинці назву "український" аж до етнографічних та археографічних матеріалів, навчальні посібники для дітей, були заборонені. Виявлена література вилучалась поліцією, а винуватці карались штрафами. Таким чином Росія намагалась за будь-яку ціну паралізувати вплив галицького українства на розвиток національно-культурних інститутів українців в Росії. Факти джерел, яскраво доказують, що в цей час з'єднуються зусилля українців австрійських та російських, для пробудження свідомості українського народу і відродження України. Зусилля покладається на те, щоби зняти заборону на культурне життя українців в самій Росії, щоб з'єднати в одну інфраструктуру національно-культурне життя українського народу, розділеного свавіллям імперій[17,с.115-120,с.1-2].

В цей же час в самій Росії уряд дозволив задовільняти свої національно-культурні потреби фінам та полякам, а 30-ти мільйонному українському народу, російський уряд, не дав права на задоволення своїх національно-культурних потреб. М.С.Грушевський вважав, що російський уряд все робив для знищення українського народу, однак отримував від свого завзяття та надхнення поразку за поразкою[18, с.121-131].

Така поразка російським урядом була отримана тому, що український народ належить до категорій народів, який головним чином складався із селянства, яке веде землеробський спосіб життя із багатівковим сталим місцепроживанням. Український народ за багатівкову історію свого проживання виробив етнітет до чужорідних культур: скіфської, хозарської, половецької і в останні століття до російської. За тисячоліття український народ притерпів всякі недолі чужого гноблення, однак такого, як російське, що бажало відібрати саму мову, та культуру не було. Тому своїм пасивним буттям український народ вперто боровся за своє національне існування проти російського віроломства[19,с.132-140].

Раннє припинення державного життя в XIV столітті і відновлення його в XVII столітті навчило український народ жити самобутнім українським життям під польським, російським чужоземним ігом, не втрачаючи свого національного обличчя. Іноземний політичний елемент польський, опанувавши політично над Україною, зовсім не звертав увагу на побут і землеробську культуру українців, що дало можливість зберегти економічний, політичний потенціал українського народу. І тільки російська великодержавна машина звернула увагу на необхідність заборонити українську національну культуру, мову, що було найбільшим злочином Росії проти українського народу. Цей злочин у тому чи іншому вигляді продовжується до сьогоднішнього дня і якому немає кінці і краю як і моралі...[20,с.141-145].

При усіх відчайдушних стараннях на початку XX століття, що добитись у цих питаннях українцям від уряду, було неможливо. Нова генерація українців відчайдушно боролася за свої національні, культурні, а згодом державні права. Стародавня українська державність, яка жила самостійним політичним життям з X по XIV століття, зуміла витворити такі високо-моральні, духовні, та культурні, економічні та політичні цінності, наголошував М.Грушевський, що послідувача політична ситуація українського народу, політичні гоніння, не дозволило українському народу розчинитися в великій масі "окультурненого ним же фіно-угорсько-литовського масиву". Сьогодні, коли приходить в Росії "Кінець Гетто", наголошує М.С.Грушевський, українці отримують певні загально-європейські свободи. Українська національна еліта з новою силою піднімає в Росії українське питання[21,с1-2].

Характерно, що однією із перших вимог української еліти, було введення в школах української мови та літератури, а в університетах українських кафедр. Однак це питання вдалося українцям вирішити тільки в Австрійській Галичині, де у Львівському університеті в 90-ті роки були відкриті українські кафедри. В цей же час в Росії, вчена рада Одеського університету затвердила введення в університеті курсів предметів: української мови, літератури, історії та географії України. Харківський університет в 1906 –1907 роках поставив питання про відкриття українського історико-філологічного факультету. Однак, дальше постановки питання, проблема з місця не зрушилась. Українська наука, як висловився М.Грушевський, не запанувала в наукових установах Росії[22,с.147-194].

В цей же час в Австрії, в Галичині уже в 1848 році Львівський університет мав для українських національно-культурних потреб богословсько-філософський факультет, де українські професори

читали лекції українською мовою. У 1849 році у Львівському університеті було створено кафедру української мови. В 1860 році кафедру української мови було створено в Краківському університеті. В 1871 році імператор Австрійської імперії видав указ, що Львівський університет повинен готувати фахівців з української мови та літератури. В 1880 році юридичний факультет Львівського університету мав уже кафедру української мови. Таке підґрунтя дало можливість в 1871-1874 роках українцям Австрійської імперії сформувати свій український національний університет, що неспромоглися українці в Росії внаслідок терору над українськими науковцями російської державно-поліцейської машини до сьогоднішнього дня...[23,с.195-264].

В цей же час М.Грушевський появився в Петербурзі і взяв участь в дебатах з урядом української парламентської фракції і участь у роботі українського політичного клубу. Поява і виступи М.Грушевського в Петербурзі занепокоїли царський уряд. В своїх доповідях М.Грушевський наголошував, що суспільний і культурний український рух в Росії повинен підтримувати зв'язки з австрійською Україною і поклавшись на власні сили підтримати ріст свідомості українців в Росії. У галицьких українців і російських українців - одне завдання, боротьба за єдність України і сьогодні ці дві гілки українського народу повинні об'єднати зусилля для спільної мети...[24,с.265-277].

Власне ці головні завдання, для діяльності українців в Росії, виложені М.С.Грушевським, послугували як програмний документ в продовж всієї діяльності українських організації революційної доби 1905-1907 років.

У висновок нашого дослідження зауважимо, що така позиція М.С.Грушевського, “ по українському питанню в Росії”, залишалася до часу до поки буржуазно-демократична революція в Росії в 1905-1907 роках не пішла на спад, за яким наступила реакція, розправи з усім вільним українським словом. Тільки тоді він зрозумів в докорінній незмінності політичних стремлінь Росії, однак ця його позиція, як і подальша літературно-наукова в Санкт-Петербурзі та Москві, виложена вище, потребує подальшого дослідження...[25,с.46-67; 616-639].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевский М. Украинство в России его запросы и нужды. Спб.1906.
2. Грушевский М. Против течения. Спб.1907.
3. Грушевский М. Задачи Украинского Вестника. Украинский Вестник. Спб.1906, №11, 2 августа.
4. Грушевский М. Освобождение России и украинский вопрос. Спб.1907.
5. Грушевский М. Политической общественной украинской мысли в XIX столетии". Украинский Вестник. Спб.1906, №9. 16 июля.
Грушевский М. Освобождение России и украинский вопрос. Спб.1907.
6. Грушевский М. Поточные дела. Украинский Вестник. Спб.1906. №3. 4 июня, с.1-2.
Грушевский М. Единство или распадение. Спб.1907.
7. Грушевский М. Наши требования. Спб.1907.
Грушевский М. Национальный вопрос и автономия. Украинский Вестник. Спб.1906, №1. 21 мая, 1-2.
8. Грушевский М. О зрелости и незрелости. Спб.1907.
Грушевский М. О зрелости и незрелости. Украинский Вестник. Спб.1906, №4. 11 мая.
9. Грушевский М. Наши требования. Спб.1907, с.86-92.
Грушевский М. Наши требования. Украинский Вестник. Спб.1906, №5. 18 июня.
10. Грушевский М. Сын Отечества. Спб.1905, №50. 14 апреля.
11. Грушевский М. Формы и факты. Спб.1907.
12. Грушевский М. Императорская академия Наук об отмене стеснений малорусского печатного слова. Спб.1905.
13. Грушевский М. Равною мерою. Спб.1907.
14. Грушевский М. К злобе дня. Спб.1907.
15. Грушевский М. Освобождение России и Украинский вопрос. Спб.1907.
16. Грушевский М. Позорной памяти. Спб.1907.
Грушевский М. Украинский Вестник. Спб.1906, №1. 21 мая.
17. Грушевский М. Украинский Пьемонт. Спб.1907.
Грушевский М. Украинский Вестник. Спб.1906, №2. 28 мая.
18. Грушевский М. Конституційне питання українства в Росії. Літературно-Науковий Вісник. 1905.
Грушевский М. На конституционные темы. Спб. 1907.
19. Грушевский М. Вопрос дня. Аграрные перспективы. Спб. 1907.
20. Грушевский М. Национальные моменты в аграрном вопросе. Спб. 1907.
21. Грушевский М. Конец Гетто. Спб.1907, с.146-148. Украинский Вестник. Спб.1906, №7. 2 июля.
22. Грушевский М. Вопрос об украинских кафедрах и нужды украинской науки. Спб.1907.
23. Грушевский М. Из польско-украинских отношений Галиции. Спб..
24. Грушевский М. Встревоженный муравейник. Спб.1907.
25. Ідзьо В. "Українська життя" - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії 1912-1917 років (80-ліття з дня припинення присвячується (1917-1997)). Історико-Філологічний Вісник Українського Українського Інституту. М.1997, т.І.
Russen uber Rusland. Ein Sammelwerk, herausgegeben von. Josef Melnik. Frankfurt.1906.

Михайло Грушевський на шпальтах журналу “Украинский Вестник” (Санкт-Петербург, травень-вересень 1906)

“Украинский Вестник”, що виходив у столиці Росії, Петербурзі в революційну добу з травня по вересень 1906 року, був єдиним прогресивним українським журналом у тогочасній Росії. Його редакція, головний редактор М.А.Славінський, редактори: професор М.С.Грушевський, професор Д.Н. Овсянко-Куликовський, А.А.Русов, випустили 27 травня 1906 року перший номер “Украинского Вестника”, так означивши його завдання: “В революційному русі, який переживають усі народи Росії, самий поверховий аналіз можна зробити совокупивши фактори: політичний, соціально-економічний та національний”. Розглянути їх можна тільки при введенні конституційних свобод та демократичних інститутів. Тому утворення першої Державної Думи - найкращий прояв стремління Росії до демократії. Власне демократія в Росії може вирішити українське питання, показати економічне, соціальне місце України серед народів демократичної Росії, сприяти справедливому вирішенню національного взагалі і українського зокрема питання в Росії, в чому редакція бачила своє найголовніше завдання: “Ми виступаємо під гаслом національної ідеї і нам дорогі чисті принципи демократії, які повинні бути в багатонаціональній Росії. Демократія і автономія України - наш головний стяг, під яким повинні об’єднатися, як рівний з рівним, усі вільні народи Росії”[1].

У першому ж номері “Украинский Вестник” розгортає свою програму блискучою статтею М.С.Грушевського “Национальный вопрос и автономия”. На думку М.С. Грушевського - в Росії існують недержавні народи, серед них українці, які коли вступали в імперію, мали свою державність і відповідно автономію. Російська держава обманула українців і знищила українську автономію. Сьогоднішнє завдання українців - відновлення своєї автономії[2].

В наступній статті “Позорной памяти” М.С.Грушевський наголошує: “Росія не перестане бути імперією, яка душить народи, допоки не відмінить усі заборони щодо українства в Росії, зокрема указ 1876 року спрямований проти української мови, духовної сили українського народу. Допоки Росія буде заважати розвиватися українській культурі, літературі, мистецтву, мові, самобутній історії - допоки вона не буде цивілізованою та демократичною державою. Редакція підсумовує перший номер “Украинского Вестника” статтею “На пути освобождения” - у якій фурмулює суспільно-політичні настрої революційної доби. Могутній подих волі стрімко пройшовший по усіх краях Росії, прийшов і в Україну. Цей подих був своєчасним, оскільки Україна котилась до свого етнічного упадку. Цей подих волі відродив український політичний рух, організував його і положив перед українським народом завдання боротися за національну автономію. У революційній боротьбі, яка розпочалась в Росії, українці теж не повинні бути пасивними, вони починають усвідомлювати, що теж мають право на відродження сплящої української національної ідеї, впершу чергу на відродження своєї історії, мови, культури, національної освіти, духовності, цілісності національної території. Вибори в першу Державну Думу яскраво показали, що українці зуміли обрати в Думу достойних депутатів, найкращі національні сили, які швидко зрозуміли свої священні завдання, служити народу. Для цього вони одноставно вирішили створити єдину українську фракцію, яка поставила перед собою завдання відродження автономії України. Скоро внаслідок злагоди українських депутатів, фракція переросла в союз українських автономістів[3].

Четвертий номер “Украинского Вестника”, який вийшов 11 червня 1906 року змусив М.С.Грушевського своїми статтями відбиватися від великого потоку російської критики роботи української фракції. Усі урядові газети і журнали звинувачували українців в усіх суцх і несущих гріхах. Спроду відповісти на усі напади на сторінках “Украинского Вестника” зробив М.С.Грушевський блискучою статтею: “Наши требования” в якій відкинув усі звинувачення російської преси “... В організації сепаратизму та автономізму”[4].

П’ятий номер “Украинского Вестника” теж був повністю присвячений відповідям української громадськості великодержавним шовіністам. В ньому М.С.Грушевський в статті “Стревоженный муравейник” розвінчав спроби “російських великодержавників” відмовити українцям, які тсвлять питання в Державній Думі в наданні національної автономії[5].

Шостий номер “Украинского Вопросы” ще більше конкретизував матеріал, зокрема у більш саркастичній формі висвітлювалися напади великодержавних шовіністів на українську думську фракцію. Такі статті М.С.Грушевського, давали відповіді на усі нападки російської великодержавної шовіністичної преси. Сьомий номер “Украинского Вестника” розглядав законопроекти про громадянську рівність, про національні права, питання про відміну смертної кари. Українська фракція наполягала на введенні закону про широке самоуправління для українських областей. Відгукуючись на проходячі в Думі з цього приводу суперечки М.С.Грушевський у статті “Конец гетто” наголошував, що в Росії необхідно проводити реформи. Що стосується українського суспільства, то воно, безсумніву, з

нетерпінням чекає введення законів, які дадуть можливість розвиватися українському народу в рамках єдиного демократичного закону[6].

Відчуваючи загрозу закриття російською владою “Украинского Вестника” в Петербурзі, М.С.Грушевський в останньому чотирнадцятому номері в 1906 році у статті “ Украинство в России, его запросы и нужды”- так характеризує ситуацію в Росії: “Тяжко знайти область в якій широкі кола суспільства ясно могли собі уявити межі “Українського питання в Росії”. Українське питання в Росії, залишається відкритим”.

У Росії, пересічний інтелігентний росіянин знайомий з національним питанням само найменшого народу, та українського питання в Росії не бажає знати ніхто. Чому така симпатія росіян до українців? Чому національні інтереси 30-ти мільйонного народу так ігнорує російський уряд? Чому навіть середовище українців часто не усвідомлює необхідності боротися за свої національні права. Ми бачемо, що Росія денационалізує малі народи і хоче те саме зробити з українцями в Росії. Однак з українцями в Росії це зробити важко, оскільки українці мають свою самостійну культуру, знищити яку неможливо, і хоча в регіонах Росії асиміляція триває, однак все ж там продовжує битися українське національне життя, яке набирає організованих форм. Загальні репресії росіян проти українців набирають організованих форм, вони уже починають мати свої традиції. Вони не є продуктом сьогоднішнього дня, а породжені раніше. Ще у XVIII столітті російська влада, обманувши українців, порушивши договір двох народів, який був сформульований “Переяславською угодою” – знищила Українську державу і тим самим підірвала довіру українців до росіян. У XIX столітті - російська влада знищила українську науку, інтелігенцію, заборонила українську мову, у XX столітті - поставила завдання зросійшити, асимілювати український народ. Відношення російського уряду до українського народу, наголошував М.С.Грушевський у 1906 році, покрита мороком репресій. Спочатку Росія знищила автономію України, місцеві форми українського національного життя, наукові установи, державні, релігійні заклади, державних та культурних діячів, потім у 1876 році заборонила українську мову та освіту. Отже це може говорити, що Росія і сьогодні є дика азіатська держава без європейських парламентських форм правління, ведучи своє законодавство та форму правління від азіатської держави Золотої Орди, державну структуру якої перейняла перемігши останню у XV-XVI століттях. Цю свою азіатську структуру імперія Росія утримує і донині. Отже зосереджена на фіно-угорському народі на татаро-монгольській державності Росія утворивши в XVIII-XIX століттях із сувокупності фіноугорських, балтських, азіатських, та мізерної частини слов'янських народів “великоросійську людність” - народ, зконцентрувавши її на азіатській формі правління та державності - Росія не бажає інших форм правління і для других обманутих і покорених народів в тому числі і українського. Однак у час XX століття Росії потрібно переходити до нових європейських інститутів правління і шанс у неї був, та щойно знову втрачений. Навіть з елементарних норм європейського життя випливає, що українська народність, як суто європейська є відмінною від великоросійської з притаманними рисами демократичного політичного устрою у минулому. Несумісність українців і росіян у Російській державі очевидна і у подальшому їх відмінність буде ще більше проявлятися. Однак, наголошує М.С. Грушевський, українцям в Росії поки що приходить уявлятися історичною традицією і нагадувати про свою минулу державність, освіту, культуру, відмінну від росіян. Українці в Росії змушені жити надією, що коли небудь їм дозволять українські школи, вищі учбові заклади, знайдуть фінанси на задоволення національних та культурних потреб. Цілком реально можна твердити, що гарантом вирішення українського питання у Росії, країні з такою складною історією складання народу, може бути надання останньою широкою культурно-національною автономією. Я не сумніваюся, наголошує М.С.Грушевський, що рано чи пізно українське питання в Росії змушене буде вирішуватися, не дивлячись на сьогоднішні суворі заборони, гоніння українських депутатів, науковців у зв'язку з розпуском першої Державної Думи[7].

Зреагував М.С.Грушевський в статті “О зрелости и незрелости” і на утворення в Російській Державній Думі окремої української депутатської фракції (союзу автономістів), що дало можливість нагадати російському уряду про права українців. Згідно з поданими напрацюваннями української фракції українці в Росії мають право на національне і культурне задоволення своїх потреб. Уряд за вимогами депутатів, негайно повинен приступити до вирішення українського питання в Росії. Однак уряд мовчав не маючи аргументів протистояти українським вимогам відмовчувався. Таким чином, наголошував М.С.Грушевський, мовчання російського уряду, його небажання вирішувати українське питання привело до подальшої консолідації української парламентської фракції. Протистоячи уряду українська парламентська фракція переросла в “Союз українських автономістів”, поставила питання про українське самоопреділення у якому повинні захищатися принципи української національної самобутності[8].

Щоб забезпечити сталість розвитку української автономії, вважав “Союз українських автономістів”, необхідно створювати спеціальні закони, які б давали право вводити народну українську мову серед усього українського населення Росії, яке визнає себе українським і спонукати російський уряд сприяти виконанню цих законів. Виконання законів прийнятих Думою, на думку М.С.Грушевського, буде гарантом розвитку українського і російського населення імперії, спонукати до толерантного співіснування українців та росіян, а це забезпечить економічну, політичну стабільність Росії, як великої держави[9].

Отже, наголошував М.С.Грушевський, внесений в Державну Думу Російської імперії законопроект “Про громадянську рівність” повинен був урівняти в правах українців і росіян і в певній мірі задовільняти національні та культурні потреби українців[10].

Однак цього не сталося, оскільки царський уряд не збирався задовільняти національні та культурні потреби українців. Усі дискусії по українському питанню в Росії були припинені, уряд припинив повноваження Думи і припинив її існування. На думку М.С.Грушевського, власне із-за українського питання, позиції українських депутатів і була розпущена перша Державна Дума. Російський уряд налякався вимог українських автономістів, як і других національних меншин Росії. Розпуск Думи означав повернення до жахливих умов попереднього життя. Народ втратив надію про можливість вирішення царським урядом національної проблеми. Розпуск Державної Думи відкинув національне питання і українське в тому числі знову назад, Росія як до революційної доби знову опинилася в стані політичної анархії. У такій ситуації український рух в силу своїх визвольних традицій і в силу тих умов в яких поставив його царський уряд став переслідуючий, оскільки російське самодержавство не бажало навіть чути про наявність українського питання. Усе це застало українські свідомі сили включитися в боротьбу проти царського самодержавства. Старий режим століттями жорстоко розправлявся з щонайменшими проявами українського національного руху, що закалювало його. Жорстокість великодержавних шовіністів не похитнув стійкості української еліти і тому на початку ХХ століття українське питання в Росії, в новій революційній добі, зазвучало ще грізнішею і згуртованішою політичною силою. Українське суспільство почало вимагати вирішення українського питання в Росії, що застало російський уряд немов би зненацька. Російська правляча еліта внаслідок багатовікової відчайдушної боротьби з українським рухом наголошував М.С.Грушевський, не сподівалася, що за такий короткий час український національний рух зможе так швидко згуртуватися і поставити перед російським суспільством українське питання на найвищому державному рівні[11].

З усіх куточків Російської імперії, де проживали компактно українці, долинули голоси в підтримку української парламентської фракції. І з цими голосами потрібно було рахуватися, оскільки українці в ряді російських регіонів складали більшість населення, національні і культурні потреби яких ніколи не задовільнялися. В Росії можна знайти свідомих державних мужів які розуміють потреби задоволення національних та культурних потреб щонайменших народів, однак не розуміють необхідності з’ясування українського питання. Вони не розуміли, що в українському національному організмі Росії у час найбільшого імпульсу асиміляції продовжував битися пульс національного життя в вигляді стихійного чи цілком свідомого самовизначення. Політична асиміляція українців в Росії є найбільшою і найпотужнішою працею уряду. За для здійснення своїх планів російський уряд вдавався до репресій. Відношення уряду Росії до української громадськості, наголошував М.Грушевський - це історія репресій, де в усьому українському російський уряд бачив “сепаратизм”, з яким треба було боротись. При такій постановці питання українці не мали права на задоволення своїх національних та культурних потреб, тому тільки реформи в Росії поклали початок до постановки перед російським суспільством українського питання[12].

Для української громадськості Росії наголошував М.С.Грушевський було дуже важливо, щоби реформи привели до демократичного улаштування суспільства, стабільних демократичних законів, які б дали енергію для економічного, культурного розвитку українців на безкраїх теренах Росії. Однак уряд налякався українського питання, розпустив демократичну Думу, що знову відкинуло російське суспільство назад в темряву.

При такій тяжкій ситуації, наголошував М.С.Грушевський, українці з оптимізмом дивились на упертість російського уряду російського суспільства, розуміючи, що рано чи пізно а все таки російській правлячій еліті потрібно буде вирішувати українське питання і як показував досвід першої революційної доби, уже в ХХ столітті...[13].

Список використаних джерел та літератури:

1. Задачи Украинского Вестника. Украинский Вестник. Спб. 1906, №1, с.8-17.
2. М.С.Грушевский. Национальный вопрос и автономия. Украинский Вестник. Спб. 1906, №1, с. 8-17.
3. М.С.Грушевский. Позорной памяти. Украинский Вестник. Спб. 1906, №1, с.39-41.
4. М.С.Грушевский. Наши требования. Украинский Вестник. Спб.1906, №4, с.268-283.
5. М.С.Грушевский. Стревоженный муравейник. Украинский Вестник. Спб.1906, №5, с.271-325.
6. М.Грушевский. Конец гетто. Украинский Вестник. Спб. 1906, №7, с.95-96, с. 397-398.
7. М.С.Грушевский. Украинство в России и его нужды. Украинский Вестник. Спб. №10, с.948-979.
8. М.Грушевский. О зрелости и незрелости. Украинский Вестник. Спб.1906, № 4, с.207-208.
9. М.Грушевский. Наши требования. Украинский Вестник. Спб.1906, № 5, с.267-273.
10. М. Грушевський. Конец гетто. Украинский Вестник. Спб.1906, № 7, с.377-398.
11. М.Грушевский. На другой день. Украинский Вестник. Спб.1906, № 11, с. 743-748.
12. М. Грушевский. Украинский вопрос в России. Украинский Вестник. Спб.1906, №1, с.54-61.
13. Задачи Украинского Вестника. Украинский Вестник. Спб. 1906, №1, с.8-17.

Михайло Грушевський про проблему відновлення української державності на шпальтах науково-просвітницького та політичного органу українців Росії “Украинская жизнь” (1912-1917рр.)

Перед тим, як з'ясувати питання ролі журналу “Украинская жизнь” М.С.Грушевський розглядав передумови його ролі у громадському, політичному і культурному житті українців Москви і Росії. Тому на працях М.С.Грушевського та його наукових висновках, з'ясуємо передумови організації самого часопису у тому далекому 1912 році та проблему відновлення української державності, яку через полеміку з російською елітою було поставлено в журналі .

У першому номері журналу “Украинская жизнь” М.С.Грушевський наголосив, що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу. Він буде ставити проблему відновлення української державності і ознайомлення російського суспільства з українським національним рухом. Програма діяльності журналу “Украинская жизнь” в Москві заключалась у наступному: “Публікувати статті чільних українських діячів Москви і Росії по національних питаннях. Робити постійний огляд подій життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті по українських питаннях у Австрійській імперії, Польщі і других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії. У зв'язку з такою широкомаштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал “Украинская жизнь” на високий рівень. Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видні українофіли першої чверті ХХ століття, як: “Н.Балабуха, І.К.Брусиловський, С.А.Буда, О.Білоусенко, І.А.Білоусов, Н.Ф.Біляшевський, приват-доцент Н.П.Василенко, А.Василенко, професор Ф.К.Волков, приват-доцент А.С.Грушевський, професор М.С.Грушевський, Дм. Донцов, В.Дорошенко, Д.Дорошенко, С.А.Ефремов, В.Є.Жаботинський, Л.Н.Жебунев, М.Залізняков, І.В.Іванов (Джонсон), приват-доцент Б.А.Кістяновський, приват-доцент І.А.Кістяновський, професор Ф.Е.Корш, І.Кривецький, професор А.Е.Кримський, В.Ладенко, М.Ф.Левицький, О.Левицький, В.Липинський, професор І.В.Луцицький, Ф.П.Матушевський, Н.Б.Миркін, А.Михура, М.Могилянський, В.П.Науменко, А.П.Новицький, К.М.Обручев, В.П.Обнинський, С.В.Петлюра, П.Понятенко, С.В.Русова, професор А.А.Русов, В.В.Садовський, А.Ф.Саликовський, Д.Сіромаха, М.А.Славинський, П.Смуток, Н.Стасюк, П.Стасюк, І.М.Стешенко, професор Н.Ф.Сумцов, Н.Г.Філянський, С.Чепига, С.П.Шелухін, А.І.Ярошевич [1].

Як бачимо із сомого початку виходу журналу “Украинская Жизнь” редакція часопису вірно підіймає історичний аспект української проблеми в Росії блискучою статтею М.С.Грушевського “Україна і українство”, у якій дослідник наголошував: “що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була приєднана до Московської держави, або з тих фактів, які за декілька десятиліть перед тим поставили його на чергу московські політики, зробивши його вирішення в кінці-кінців питанням державної майбутності Московської держави, чи накінець з перших проявів назріваючого конфлікту московської політики з життям і стремлінням України після її приєднання. Головніші моменти у продовжуючому розвитку цього питання більш менш відомі. Та українське сучасне, виникаючи увесь ріст своїх потреб, згідно з пустулатами національного життя повноти і задоволення національної культури, явлення порівняно нове в Росії, чи можна сказати, що воно можливо здається новим, після попереднього подавлення і падіння українського національного життя. Настільки понизився рівень національної самосвідомості, що навіть видатні представники українського національного руху, які ще так недавно находили можливість виступати проти розширення росту національної культури в настоящий момент почали виступати проти розширення росту національної культури, чи відхиляти ідею бажання українського до політичної незалежності як в минулому, так і в настоящий момент. Не можна особливо дивуватися, якщо на людей, які знаходяться далеко від українського життя, не слідкуючих за його рухом і поступами вперед, особливо тепер в останні десятиліття, це нове українство, яке постало з своїми запитамі і вимогами створювало прояв чогось нечуваного, страшного, неабиякого прояву фантастичних мрій, якоїсь "кучки людей. Такі погляди і судження про українство в Росії стають, однак, усе менш вибачливими з плином часу, з накопиченням доказів, які свідчать про різючу життєздатність, з примноженням джерел із яких люди коли-небудь інтересувалися характером українського національного руху, можуть ближче познайомитися з його сучасним станом і з тими історичними традиціями, на яких вони засновані з його статикою та динамікою. Однак, такі погляди, без сумніву, існують і при цьому досить широко поширені у людей, які не упереджено відносяться до української національності в Росії і українського національного руху зокрема, який бажає розвиватися. Тому, наголошував М.С.Грушевський, “Украинская жизнь” із перших сторінок повинна ставити перед

собою ціль - ознайомлення громадськості з історичними аспектами українського руху в Росії, умовами його життя, щоб повністю задовільнити запити сучасної української громади. Необхідно, щоб російська громадськість мала хоча би елементарну інформацію, що таке сучасне українство, на чому воно базується, які завдання в Росії переслідує, які стремління ним керують[2].

Серед глибокого падіння національного життя, яке прийшлося пережити українському суспільству в період останнього розгрому і ліквідації української державності, автономії чи Гетьманщини, як це питання характеризують в Росії, коли поступово слабнули і завмирили традиції великої національної боротьби у Східній Україні і пощезали останні відголоси славного культурного-національного руху в Західній Україні, велике значення у розумінні підйому народної самосвідомості мала етнографічна форма українства, яку вона у своєму домінуючому об'ємі зберегла до сьогоднішнього дня. Подавлення нівелюючими умовами і політикою російського уряду проявів українського національного життя в Росії привели до зубожіння українського національного руху. У великій більшості до людей, що цікавляться україністикою треба підходити із спеціальною міркою інтересів, щоби прихилити їх зайнятися питаннями розбурхуванням українського руху в Росії. Славне українське минуле, зафіксоване історичною наукою, теж треба подавати для усвідомлення українцями національної ідеї. Українське суспільство в Росії, не знаючи своєї історії, відчасти розгублене, оскільки за довгий період колоніального гніту відчасти втратило своє минуле, відчасти втратило ключі доступів до нього. Навіть епоха, близький зв'язок з якою відчувається найбільш живо, Українська державність епохи козацтва, майже зовсім не піднімала енергію українців, картиною високого підйому народного життя, скільки угнітала тим трактуванням, яке давалось авторитетнішими представниками українських навчань. Вони бачили у подіях козацької епохи свідчення неспроможності українського народу до державного життя, відсутність основ для політичного і державного будівництва, повну безвихідність із якої дійсно не було ніякого другого виходу для українського суспільства окрім добровільного розчинення серед великоросійського суспільства. Замість яскравих і життєвих історичних традицій, які могли б послугувати дороговказом українцям майбутнього, псевдо-патріотичні історики зводили на рівень хуторянства і найславніші сторінки української історії, української державності. Внаслідок такого "розгляду" української історії, українських національних запитів у російській державі, українство отримувало гнітючу душу уявлення від офіційної історичної концепції, які намагалися звести нанівець українські стремління до національного, культурного чи навіть державного відродження. Створювалось враження від цієї науковості офіційної російської історичної науки, зауважував М.С.Грушевський, що українство, це "Варшавське холопство" чи "бруд Москви". Робилось усе, щоби знищити українське минуле, сучасне, майбутнє. Про світле українське майбутнє з точки зору російських інтелектуалів годі було й мріяти. В таких умовах для усієї більшості українства стало ясно, що утворення в майбутньому української держави, це дійсно нездійсненна мрія. Тому українство у Росії формувалося на умовах більш стихійних і жевріло, постійно жевріло у російському хаосі до останнього часу, до поки нова генерація не принесла нове тверезе уявлення, учення про подолання попереднього хаосу в українському національному русі. В цьому розумінні етнографічна єдність українців на їх основній споконвічній території знання історії розвитку українського народу, дала йому дороговказ до майбутньої державності. Історичний процес в уяві українського суспільства, з подання офіційної російської історичної науки, закінчився повним програшем українського народу. Українська інтелігенція проявила себе національно нестійкою, часто зраджувала національним інтересам свого народу, покидала його і переходила у стан російських переможців і пригнічувачів власного народу. Однак, український народ, носячи у собі стародавні традиції, культуру, зумів виробити інстинкт самозбереження, який оберігав його від впливу чужих культур у конкретних випадках від польської і російської. Подальший розвиток українського народу проходив без національної інтелігенції, яка у російську епоху тільки заgravала з народом, з його кращими надбаннями минулого, романтично описуючи народну доблесть минувшини. Однак, під впливом ідей романтичного народництва, яке поширилось і в українському суспільстві, почалось певне відродження українського народного життя, його матеріальної культури. Скоро світ побачив багатство української пісні, психолого-фізіологічну відмінність українців від поляків - з однієї сторони, і росіян - з другої сторони. Однак, усі ці надбання не відповідають запитам по вивченню питання історичного минулого українців в Росії і не привели до ніяких політичних стремлінь[3].

Для сучасного українського національного руху і нинішньої української інтелігенції усі ці етапи боротьби за установлення українства в Росії уже безповоротно пройдені, однак ми не повинні відвертатися від складного свого історичного минулого, яке зазнало українство в рамках Російської держави. Несприятливі історичні умови для Українства в Росії повинні досконало вивчатися історичною наукою, адже вони були причиною того, що в минулому в рамках власне Росії була втрачена українська державність, знівельована культура, історія. Вивчати українство в Росії з точки

розвитку історичного процесу самого українства, нам необхідно також з міркувань подальшої боротьби з російським тоталітаризмом за здобуття своєї незалежної української державності, і при здобутті останньої, співіснування з цим російським тоталітаризмом, який очевидно не змінить свого політичного обличчя до українства і в майбутньому. Вивчення несправедливих умов, в які українці попали внаслідок знищення Росією української державності, стануть причиною поштовху пошуків шляхів з'ясування проблеми українства в Росії. Внаслідок вивчення усіх цих історичних реалій українського історичного минулого, у нас появився цілком реальний український рух, який є великим надбанням українців Росії останніх десятиліть. У зв'язку з такими обставинами сучасне українське суспільство стоїть в умовах більш сприятливих ніж покоління, що формували українську національність лише на тисячах народних пісень, кращих українських мелодіях, і мільйонах несвідомих, що правда, об'єднаних етнографічною територією, обрусілих українців. Сучасна прогресивна українська думка, може уже зараз, аналізуючи факти української історії, тверезо і об'єктивно відноситися до своїх реальних досягнень і об'єктивно розглянути питання своїх національних реалій і умов їх розвитку. Та не розділяючи захоплені романтичного народництва, сучасні представники українського руху і всі хто ним цікавиться, звичайно, повинні враховувати факти української етнографічної статистики, наявність великої об'єднаної і згуртованої маси великої національної території, яка обумовлює історичне минуле українського народу і оприділює його подальше майбутнє-напрямок розвитку життя і громадської української думки. В нинішній час, що історично доказано, наголошує М.С.Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20-44 градусів довготи (по Грінвічу), включаючи у більшій увесь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра. На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усюму її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь Підляшшя), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем. На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко вриваються у басейн Дону. На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.С.Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська-заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками М.С.Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок ХХ століття собою усю українську націю. У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання "Слова о полку Ігоревім", де Брянськ і Курськ- це українська етнографічна територія[4].

Дальше, розглядаючи питання розвитку національної динаміки українського етносу в рамках його незалежного розвитку, розглянемо з точки зору історичного ракурсу, який накреслив ще М.С.Грушевський. Грандіозність стародавнього українського народу, як зауважував згідно своїх наукових висновків дослідник, у вказаних нами географічних об'ємах. Українське народне життя було постійне на протязі тисячоліття, одноетнічне проживання дає нам археологія і сучасна одноетнічна картина України. Перед нами велика етнічна маса, як мовна так і культурна, яка проживає на одній своїй древній географічній території, яка опирається об море і гірські кряжі Карпатських і Кавказьких гір, басейни великих рік. Власне, у цій котловині ми бачимо глибоко корінне населення, яке має свою оригінальну національну культуру, мову, пісенний фольклор, легенди, балади, пісні, єдину економічну і господарську структуру. Уся ця українська структура розвивалась на протязі тисячоліть і еволюціонувала не міняючи структури і динаміки свого українського життя. Тяжкість історичних обставин, однак, не мішали українському народу займатися своєю традиційною формою життя. Як свідчать історичні джерела, на зорі своєї історії українські племена (слов'яни) проживали у своїх споконвічних регіонах- басейнах рік Дніпра і Дністра, Буга. Ці стародавні українські племена: полян, древлян, дулібів, тиверців, хорватів і других поступово розвинули свою самобутню державність, яка у послідуєчому трансформувалась у землі-князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке, Турово-Пінське. Свій розвиток ці князівства беруть з V-VI століття, безперервно збільшуючи населення до X століття. Внаслідок розвитку у них державності і відкриття подальшого простору на північний-схід ці українські племена починають колонізувати суто угро-фінську територію, де тепер проживає нова парость українського народу, парость україно-

фіно-угорська, чи російська. Питання заселення цих земель українцями у X-XIII століттях є складне для нас, однак можна наголошувати, що перший поштовх української колонізації продовжувався і у подальших століттях, а тобто він не переривався до XVI-XVII століття. Особливо сильним він був у XVII-XVIII століттях, що засвідчено в джерелах. Однак, в цей час він ще не ширився на внутрішні російські області, а тільки займав прикордонні регіони, зокрема Харківську, Курську і Воронежську області, де у часи козацької держави ця територія Слобожанщини поділялась на такі полки: Сумський, Ахтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький. По приєднанню України до Росії колонізаційна політика московського уряду була спричинена на те, щоби припинити і розчинити у російському народі цю українську колонізацію, однак цього не сталося. Українські риси Слобідської України, зв'язаної ранішими державними узами з серцевинною Україною, витримали удар російської асиміляції і зберегли свою самобутність до початку XX століття, тому Курська і Воронежська області теж являються виключно українськими етнічними регіонами[5].

Приєднання Правобережної України в кінці XVIII століття до Росії, наголошував М.С.Грушевський, в певній мірі роз'єднали стародавню українську націю. Для єдності українського народу створились умови прямо катастрофічні. Внаслідок наступу великоросійських елементів український народ почав поступово втрачати своє історичне ім'я. Старе українське ім'я створене епохою державного життя Україна-Русь збереглося у західно-українських регіонах, де термін "Мала Русь" оприділював українську державу у XIV столітті. Так оприділював свою державу український володар, очевидно, тоді коли вводив для Усієї України-Русі єдиного митрополита. Такий поштовх злучення єдиного державного і церковного життя утвердив з того часу за Україною таке державне ймення, яке в Великоросії вживається в розумінні означення української держави і до сьогоднішнього дня. Тільки в останній час внаслідок тенденційних російських підтасовок і перекручувань російською історіографією термін "Малая Русь" було примінено до російського словотворення і у зв'язку з цим "Малая Русь" стала невід'ємною складовою частиною Великої Росії. Слід однак зауважити, що в XIV-XV століттях Руської держави на північному сході не було, тут була Московська держава, яка у іноземних джерелах називалась Московія, а народ - московити, і яка ніякого відношення до України-Малої Русі не мала. Тільки пізніше у XVIII столітті у проміжок довгого часу по приєднанню України до Росії у титулатурі московських царів офіційно утвердилась назва України, як Малої Русі, де під цією назвою розумілись землі, приєднані до Російської держави. В цьому значенні універсального характеру воно набирає розуміння малоросійського терміну для означення усього українського розселення, для усього українського народу. Тому в кінці кінців над тим старим іменем почало брати верх теж дуже стародавнє місцеве ім'я популярне у самому народі "Україна", а народ почав оприділювати себе самоназвою український. Ріст і поширення цього терміну був немовби протидією російським намірам асиміляції українського народу з російським і утотоження термінів Малої, як складової частини Великої Росії. Ріст і поширення цього терміну, являється інтересним явищем переходу державного життя України з Заходу на Схід. Назва Україна, на думку М.С.Грушевського, у XII-XIII ст. означала окремі землі, в XVI-XVII столітті назвою Україна означували Побужжя і Подніпров'я. У час Богдана Хмельницького Україною почали називати територію від Карпат до Дніпра, ця ж територія стає суспільною у житті українського народу[6]. Власне, у час Богдана Хмельницького Подніпров'я стає реальним центром українського політичного життя. В цей же час за нею закріплюється і самоназва Україна. У джерелах XVIII століття ця назва зустрічається у різних комбінаціях. Назва Україна зустрічається у вигляді "Україна Малоросійська" і, власне, вона закріплюється за українським народом. З тих пір ця назва охоплює усю єдність українського народу і, власне, вона утримує національну свідомість українців до XX-го століття настільки високим, що він, не дивлячись на російське лихоліття, уже відчуває необхідність історичних своїх надбань з минулого по сьогоднішній день. Самосвідомість поступово просипається і розвивається на усіх регіонах, де проживають українці. Свідомий своєї етнічної назви, народ не хоче залишатись без імені і вибирає для себе ту назву, яка є живучою для нього на протязі століть, починаючи від української державності великого князя Володимира, тобто від часу коли староукраїнські джерела синонімічно фіксують дану назву поряд з Руссю[7].

На жаль, наголшував М.С.Грушевський, у подальшому український народ не зумів зберегти своїх стародавніх етно-назв внаслідок насильного прищеплення йому чужоземних етно-назв. Такий гніт, який прийшлося пережити українському народу під польським режимом, хоча до повного останній у своїй основі і не доходив до таких жахливих заборонних мір направлений проти самої народної душі, зокрема писемності, мови, культури, якими ознаменувало себе для українського народу московське рабство.

Продовжуючи екскурс української історії в рамках Московської держави, наголошував М.С.Грушевський, через декілька років можна буде відмітити 200-літню заборону українського

слова, української книжки, друку в Росії, яка настала після відомого указу Петра I у 1720 році, який вимагав, щоби в українські видання з російськими нічим не відрізнялися “ не було никакой розни и особого наречия”. Ця система заборони української мови вводилась на усі українські землі, які входили до складу Російської імперії, що було дуже пагубним для усього українського народу. Так, цей 200-літній ювілей буде також монументом торжества української національної ідеї, яка зуміла перебороти усі перепони, що лежали на шляху її розвитку: над історичними умовами, які роз’єднали його територію і розкололи його єдине національне життя над несприятливими політичними і суспільними умовами, які заставили покинути його найбільш культурні і освічені класи, над заборонами, які паралізували усякі національно-визвольні рухи. Той же могутній інстинкт національного будівництва, яке зберегло український народ серед усіх колонізаційних бурь і асиміляцій і відроджувалось постійно до нового свідомого українського життя у нових ще більш тяжких умовах - говорить про могутню силу українського народу. Власне, усі ці приклади мужності українців в Україні треба поставити у приклад життя українцям, які проживають у Росії для розбудови у російській державі їх політичної української культури, свідомості. Сама свідомість українців в Росії повинна згрупувати їх і висунути нові інтелігентні сили для розбудови культурного, політичного життя українців в Росії. На жаль, сьогодні українці Москви і Росії роздираються чварами не можуть стати під гасло єдиної української громади, розбудувати українську церкву, єдину українську освіту [8].

Приводячи паралелі М.С.Грушевський наголошує, що нині українство Росії знаходиться в найбільш важкій стадії цього об’єднавчого процесу. Ворогування окремих українських організацій, підчинення останніх різним структурам російської влади не дають можливість навіть українцям Москви утворити координаційну Раду, яка б могла розпочати діалог по згуртуванню українців Москви. Період напів-свідомий, чи стихійний повинен приводити українців до думки про необхідність улаштування українського національного життя в Росії, оскільки це випливає з умов самої необхідності елементарних умов українців. Власне, тепер можна планувати таке улаштування, коли національна свідомість українців Росії вступила у процес розвитку, тим самим зрушуючи важкий тягар, який українці в Росії зрушували з місця на протязі багатьох віків свого історичного існування. Власне тепер, внаслідок зрушення в українців Росії, почався процес, який у подальшому буде оприділювати самонапрявляючу динаміку національного життя[9].

Ось така комічність офіційної російської доктрини проти українського національного руху може говорити настільки Російська державність піклувалася про своїх громадян. Можна і далі робити перелік злочинок, пліток, слухів, анекдотів про українське національне відродження, які розповсюджувала офіційна Російська держава на поч. ХХ ст. Тільки нам, українцям, ніяк не зрозуміло навіть і чому. Як нам здається, наголошує М.С.Грушевський на шпальтах “Украинской Жизни”, що своєю "боротьбою" офіційна Росія виглядає в обличчі українців досить не зрозумілою своєю черезмірною тупістю. Сьогодні уряд, наголошував М.С.Грушевський, знову підняв новий лозунг боротьби проти українства, залучивши до себе у підмогу найреакційніші кола російського суспільства, які висунули проти українського руху нову доктрину, “нові полки Мазепинців”, намальовані уявою фантазії “спасителів російського отчества”. На їх думку, ці полки “Мазепинців” повинні утримуватися полками “Богданівців”, які, на думку російських урядових кіл, повинні допомагати утримувати російському урядові “єдину і неділиму державу” проти “мазепинців-націоналістів”, які незадоволені обмеженнями українського національного руху, розпочали нападки на Російську державність. Увесь цей незрозумілий клич Російського уряду і його політичних кіл не відповідає абсолютно ніякому тверезому глузду. З цього приводу професор М.С.Грушевський наголошував: “З точки зору сучасних російських опричників, які зовсім не розбираються в українській історії, і які в той же час противопоставляють свіле ім’я славного відтворювача української державності Богдана Хмельницького не менш славному продовжувачу його ідей української державності Івана Мазепи вдалися за власного історичного неучтва до повного безглуздя. Із усіх найреакційніших заяв видно, що російські можновладці абсолютно не прогресують на ниві вивчення української історії”. Відкинувши таку, як і саму проблему української державності, російський уряд вдався до мітинговості, використовуючи при цьому у противагу імена славних наших гетьманів. У Росії така тактика має, правда, свою історичну традицію і російський уряд, докоряючи “українцям у зраді” до відомої степені почав використовувати ім’я славного гетьмана Богдана Хмельницького, який, власне, нічим у російській історії не відзначився. Петро I у своєму відомому рескрипті, відкладаючи на неоприділений термін обрання нового гетьмана України атестував усіх українських гетьманів як зрадників, окрім першого Богдана Хмельницького і останнього Скоропатського. Однак, ця славна характеристика була видана славному Богдану помилково і несправедливо згідно його справ. З точки зору дійсно історичної правди, якщо гетьман І.Мазепа не зовсім заслужено попав в роль

класичного українського зрадника, то зовсім абсурдним потрібно признати протипоставлення йому Богдана Хмельницького, як представника московської лояльності. Гетьман І.Мазепа в дійсності зовсім не був представником українського автономізму. В нашій історії є представники української державної ідеї набагато сильніші. У І.Мазепа не було трагічної стійкості П.Дорошенка, чи відваги і виносливості, як у гетьмана П.Орлика. І за своє довге життя він прямо таки не успів показати себе з цієї сторони. Що тримав він у своїй душі, які плани виносив, це залишається для нас таємницею, однак можна сказати, що він плыв по течії московського центрizmu на буксирі московської політики і його різкий розрив з нею нагадує скоріше фортель Брюховецького, який переконавшись настільки невиносимо стало на Україні від повсякденного російського втручання, від прислужництва, в одну ніч “з довірлого слуги його царської величності перетворився в зрадника і в автономіста”. Гетьман І.Мазепа був чоловік, без сумніву, більш інтелігентний, шляхетний, політик більш тонкий, не доходив до таких грубих безтактностей, як Брюховецький, але він у час свого гетьманування був дуже непопулярний у народі. Усі його знали, як “московську душу” - продажного московського прислужника. Обставини заставили І.Мазепу використати підходящий момент і перетворитися із царського слуги в захисника української свободи, від “московського тиранського іга”. Однак, цей пізніший вимушений обставинами перелом не спас рипутацію І.Мазепа в Україні. Надто вже сильно він себе скомпроментував в очах тодішнього українського суспільства своєю політичною безхарактерністю, своєю піддатливістю прихотням московської політики. Бачачи його піддатливість, московський уряд зробив із нього трагічну фігуру, зваливши на його голову усі гріхи українства, проклявши його страшними карами, як нечуваного злодія, другого юду, ворога християнства і православ'я-типового представника “української зради”, тої зради, якою завжди компроментували себе українці. Внаслідок такої розробленої доктрини московський уряд уже міг робити з українцями що хотів. В першу чергу він признав себе вільним від виконання обіцянок і зобов'язань, які взяв на себе перед українською державою внаслідок підписання трактату союзного договору в 1654 році. І так бачимо, що “мазепинство” для означення ревнителів теперішнього “малоросійського отечества” уособлює собою назву у достатній степені випадкову і політично, і історично зовсім не аргументовану. Така сама ситуація і з протиставленням Б.Хмельницького і І.Мазепа в якості двох полюсів українських настроїв, являється абсолютно лишеним історичної реальності і надуманням курйозним. Як відомо з добре проаналізованої сувокупності джерел, Богдан Хмельницький, якому російська історіографія приписала таку всесторонню політичну лояльність, зовсім не являвся такою фігурою. Якщо співставити діяльність Богдана Хмельницького з діяльністю гетьмана І.Мазепа, то власне Б.Хмельницький являється яскравим представником свідомої ідеї української незалежної державності. Зштовхнення з першим реальним проявом московського центрizmu надзвичайно розхвилювало Богдана Хмельницького і направило в сторону рішучої опозиції останньому. Він почав уклонятися від спільних військових походів з російськими військами, відмовляти українські міста Галичини від підчинення Москві, не втаював свого незадоволення Москвою перед своєю старшиною і обговорював з останньою плани заключення союзних договорів з іншими країнами, відхиляв допомогу Москви. Відомо також, що одними словами він не обмежувався. Богдан Хмельницький, переконавшись в поганому ставленні Москви до Української державності, почав шукати підтримки українській державності у других держав і заключив союз з Швецією і розірвав союз з Москвою. Київська археологічна комісія недавно видала акти, які достатньо ясно проливають світло на відносини Богдана Хмельницького з Московською державою і розриву союзу з останньою. В цей же час ці ж документи засвідчують новий союз українського гетьмана з Шведським королівством, якого Богдан Хмельницький дотримувався до самої смерті. Таким чином, Б.Хмельницький, наголошує М.С.Грушевський, ще до 1657 року ліквідував союз з Москвою і вважав себе незалежним володарем України. А отже, політика І.Мазепа не була чимось особливо новим явищем, вона тільки ув'язувала політику українських державців в одно русло відновлювала політику великого гетьмана Богдана. В документах гетьмана Пилипа Орлика на гетьманство, а також в декларації шведського короля Карла XII, знайденої тепер в актах Н.В.Молчановським, ярко освічуються причина розриву гетьмана І.Мазепа з Московською державою і союзом з Шведським королівством, який ще був укладений з гетьманом Богданом Хмельницьким з шведським королем, дідом Карла XII, Карлом X. Шведські документи свідчать: “...гетьман І.Мазепа пішов по слідах свого попередника, славної пам'яті пресвітлого гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з пресвітлим королем шведським, дідом сьгоднішнього короля Карла X взаємним договором звільнили Україну з польської та московської неволі. Очевидно, наголошував М.С.Грушевський, ми можемо вірити тому, що вступаючи в союз з Карлом XII гетьман І.Мазепа вважав себе продовжувачем справи Богдана Хмельницького і намагався використати завіти великого гетьмана по утвердженню незалежності Української держави. В зв'язку з цим, можна признати ненауковим явищем в російській історичній науці протипоставлення

гетьмана І.Мазепи гетьману Б.Хмельницькому і робити першого “стовпом українського сепаратизму”. З точки зору вузького центрizmu і унітаризму на стезі якого стояв Петро І, усі українці, не бажавші стати у протиріччя з “загальними народними бажаннями” повинні рахуватися зрадниками, інакше кажучи, у них “виникав конфлікт з унітаризмом, який не бажав признавати різниці народів, і ніякого відособлення”, не тільки в українській писемності, але й в українському житті. На цих засадах українські старшини вирішили конфліктувати з московською політикою, другі, небажавші признавати московських реалій, були записані у ранг “зрадників”, хоча були іскренніми сторонниками дружніх державних зв’язків України з Росією. Не дивлячись на таке насилля український народ не бажав відмовлятися від своєї національності, від історичних особливостей життя побуту, культури, традицій від права і волі їх незалежного розвитку.”Род ситцев иже свободы хочет”, так зауважував про українське суспільство і державність сторонник Московської держави архієпископ Лазар Баранович, щиро вмовляв московський уряд не перешкоджати і не утискати українців в автономії. Однак, московський уряд не бажав ослаблювати свої центристські тенденції, українське суспільство теж не бажало іти по п’ятах у брехливої московської політики і у зв’язку з цим зразу ж попадало в “зрадники”. Така політика проводилась і проводиться досить успішно з точки зору політичних інтересів Московської держави. Однак логічною вона постає, якщо споглядати на неї з точки зору “общерусского” націоналізму, для якого не може бути ніяких “українських особливостей” будь-де: чи то в області політики, чи у сфері культури, літератури чи побуту. Відношення до справи у однаковому стремлінні знищення українства у Російській державі почали розглядати з XVIII століття, а тобто після 1709 року і з наростаючою інтенсивністю продовжували знищення українства до століття XX-го[10].

Якщо ретельніше розглянути українство з точки зору російської нації, яка дбає про свою єдність і бажає своєї держави, наголошував М.С.Грушевський на шпальтах “Украинской Жизни” то розуміючи її наявність у XVII столітті, то українці сьогодні цілком можуть взяти програму діяльності у більш світлого минулого і керуватися нею у сьогоднішні, відстоюючи свої права на державу. Наше ж завдання у Росії на історичнім прикладі, заключається в тому, щоби показати російському суспільству, що все подавлення українського національного руху в Росії - абсолютна нісенітниця, український рух в Росії не щезне і з кожною новою генерацією буде вливати нові таланти, які будуть рухати ще з більшою потужністю українську справу в Росії. Тому, на нашу думку, російському урядові слід тверезо оцінити український рух - піти з ним на реальне співробітництво, дати йому можливість безборонно розвиватися. Російський уряд повинен зрозуміти, що український національний рух не можна заборонити, нова заборона ще більше згуртує його і він відродиться у більш зрілому українстві і розвине своє подальше культурно-просвітне життя у більш цивілізованішій чи демократичній Росії[11].

Слід наголосити, що за таку відверту позицію російські шовіністи, зокрема відомий критик Грушевського Щеглов в 75 номері “Київлянина” намагається вдатися до критики “исторической концепции украинофильства”, зокрема наукових праць М.С.Грушевського, що застало, як наголошував М.С.Грушевський, редакцію журналу “Украинская жизнь”, дати відповідь: “что застало добропорядочного русского интеллигента сделаться фальсификатором исследований знаменитого учёного, нам неизвестно, однако страх за единую и неделимую и страх перед всерасползающим по России влиятельным “украинофильством” очевидна”[12].

Полемізуючи з російськими вченими і громадськими діячами про історію Української державності, М.С.Грушевський писав: “Київська держава, її право, побут, культура були утворені народом українським, і тому великоросійська державність і культура були її похідними. Розвивалась же великоросійська культура на землях фіно-угорських у нових умовах”. Як бачимо, сам М.С.Грушевський вважав російську культуру, народність новою гілкою, яка виходила з українського народу[13].

Сам же великоросійський патріот В.Щеголев, коментуючи М. Грушевського, писав: “Законы, быт и культура Киевского великого княжества были созданием не русского, а особого украинского народа”[14]. У подальшому критик Щеголев знову обманує російську громадську думку й зауважує: “Многие сегодня заразились историей М.С.Грушевского, написана она увлекательно, заманчиво. В ней же сей знаменитый украинофил сопричислил украинцев к России как покорённым народам, М.С.Грушевский показал их полное рабство и безправие в России”[15].

Повернувшись до сторінок і фраз указаних В.Щеголевим, як наголошує “Украинская Жизнь” бачимо, що М. Грушевський у вказаному місці тільки наголосив, що Україна добровільно приєдналась до Росії, однак у даному місці не коментуючи, як це робить, лякаючи українофільським рухом, громадськість Росії та її представник В.Щеголев[16].

Навіщо займалася такою фальсифікацією офіційна російська влада, яка намагалася знецінити концепцію української історії, невідомо, однак її представник пан В.Щеголев, зауважував на шпальтах

“Украинской жизни”, як офіційний російський критик від влади, критикуючи теорію М.С.Грушевського, зауважував, що російська культура більш передова тому, що у ХХ столітті вона існувала як державна. Не знаючи, досконало самої української історії, наголошував М.Грушевський “Щеголеви” вирішили розпочати цькування українців з неї. Однак, честь російської наукової громадськості спасли російські історики, “которые не стали себя марать в сей нечесной игре российских властей”. Після виступу В.Щеголева за честь українського історика, як наголошувала “Украинская Жизнь” виступила еліта російських істориків, які повністю підтвердили науковість концепції М.С.Грушевського. Академік Ф.Е.Корш Голова Слов’янського Товариства визнав вірною концепцію М.С. Грушевського, його підтримав другий видатний російський історик Пресняков, також Пічета, Нольде, Ключевський[17], академік А.А.Шахматов[18], “тем самим они все проявили”, як зауважувала невгамовна критика: “свою профессиональную солидарность”. Однак, наголошує С.Єфремов, на шпальтах часопису “Украинская жизнь” перший напад влади на українську історію та концепцію Історії України М.Грушевського хоча і був відбитий, однак він робився для того, щоби у подальшому влада уже безборонно накинулася на безвинний український національний рух, який прагнув рівних прав з російським народом. Влада, не зумівши здолати “професійно солідарних істориків”, побажала накинутись на самий український національний рух, причепити йому жупел “сепаратисти” з яким поряд поставити синонім “українофіли”, “націоналісти”, відкинувши думку про побудову у Росії справедливого демократичного суспільства відволікти великоросійського інтелігента і простолюдина від національних проблем, які необхідно вирішувати російській державі[19].

Щоб дошкулити українському національному руху та українській історичній концепції М. Грушевського, В. Щеголев у своїй концепції “Южно-Русского сепаратизма” приходять до висновку, що сучасне українофільство бере свій початок в Київській Русі, далі розвивається у державі Ягеллонів, у подальшому у Козацькій державі і церковній унії з католицькою церквою. З цим сепаратизмом Росії потрібно боротися”[20].

Як бачимо, “Украинская жизнь” був часопис наповнений конкретним професійним змістом, який охоплюючи комплекс українських проблем і запитів української громадськості не тільки Москви і Росії і України, не обмежував себе рамками політичного життя, а намагався охоплювати проблеми культури, історії, науки. Власне тому власне в “Украинская жизнь”, що виходив в 1912-1917 роках М.С.Грушевський відкрито підняв перед російською державою, російським суспільством концепцію проблему історичного відновлення української державності, що потребує подальшого дослідження [21].

Список використаних джерел та літератури:

1. Украинская жизнь. М.1912, №1, с.1.
2. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М. 1912, №1, с.12.
3. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1, с.14.
4. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912. №1, с.15.
5. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.20.
6. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.26.
7. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.26.
8. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.28.
9. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.28.
10. М.С.Грушевский. Новое знамя националистов . Украинская жизнь. М.1912, №2, с.20.
11. М.С.Грушевский. Новое знамя националистов. Украинская жизнь. М.1912, №2, с.16-21.
12. Украинская жизнь. М.1912, №4, с.58-59.
13. М.Грушевский. Очерки истории украинского народа. Спб.1904, с.33, с.93.
14. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. 1912, №75.
15. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. 1912, №76.
16. Український вісник. Київ 1906, №3, с.142.
17. Ф.Е.Корш. Украинский народ и украинский язык. Украинский вопрос. М.1916, с.142-144.
18. Шахматов. А.А. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей. ЖМНП. Спб.1899, №IV.
- Шахматов. А.А. Очерк древнерусского периода истории русского языка. (Энциклопедия славянской филологии). Вып. II. Пг. 1915.
- Шахматов. А.А. Введение в курс истории русского языка. Ч. I. Исторический процесс образования русских племён и русских народностей. Пг. 1916.
19. С.Сфремов. Пред спущенной завесой. Украинская жизнь. М. 1912, №11, с.26-31.
20. В. Щеголев. Южно-Русский сепаратизм. Киевлянин. 1912, №76.
21. М.С.Грушевский. Украина и Украинство. Украинская жизнь. М.1912, №1. с.12- 28.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Михайло Грушевський на шпальтах
часописів українців Росії
“Украинский Вестник”
та “Украинская Жизнь”
у першій чверті ХХ століття**

Видання II, 2020р.

Подано до друку 3.10. 20 р.

Підписано до друку 5.10.20 р.

Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний.

Умовн.друк.арк.10,25

Зам.55. Тираж 300 шт.

Видавництво «Сімик»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а

тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

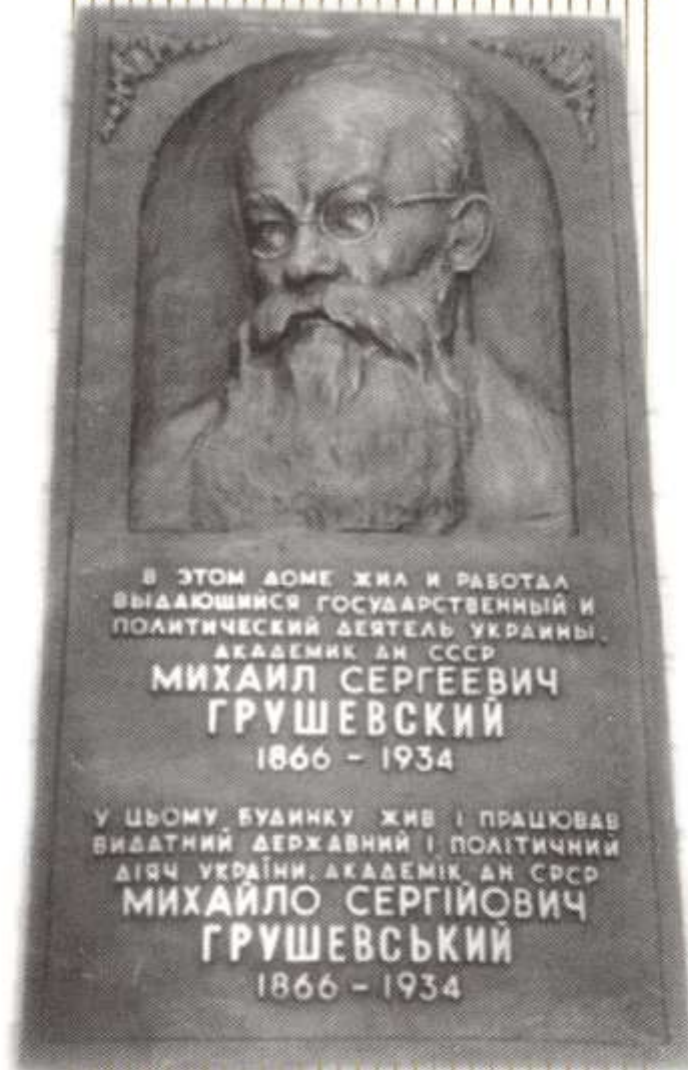
Віддруковано в друкарні видавництва ПП «Сімик»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net

www.easterneurope.nethouse.ua

Віктор Ідзьо

Михайло Грушевський

на шпальтах часописів українців Росії
у першій чверті ХХ століття